

Makale Geliş | Received: 25.05.2024
Makale Kabul | Accepted: 09.09.2024
Yayın Tarihi | Publication Date: 31.10.2024
DOI: 10.20981/kaygi.1489777

Fatih KINA

Dr. | Dr
Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen, Erzurum, TR
Ministry of Education, Teacher, Erzurum, TR
ORCID: 0000-0003-0856-9907
fatih.kina@hotmail.com

Kant'ın Pratik Felsefesinde İdelerin Yeri¹

Öz: Saf Aklın Kritisinde Kant, bilginin oluşum sürecini, en başından, duyu algılarından başlayarak ele alır, oradan anlama yetisine ve daha sonra aklın saf idelerine ulaşır. Bu noktada ideler aklın bütünü kavrama taleplerine karşılık gelir ancak nesnel karşılıkları gösterilemez. Onlardan yalnızca, bilginin "düzenleyici ilkeler"i olarak bahsedilebilir. Bir başka deyişle onlar "transandant" varlıklar olarak değil ama bilginin "transandantal" koşulları olarak görülür. Kant'a göre bilme yetisinin uzanabildiği sınırlar içerisinde ancak bu kadarı gösterilebilir. Yine de onlar daha sonra Kant'ın pratik felsefesinde Ölümsüzlük, Özgürlük ve Tanrı olarak yeniden ele alınır ve tüm idelerin nesnel varoluşları denemese de bir tür gereklilik olarak varlıkları kabul edilir. Bu çalışma idelerin Kant'ın pratik felsefesindeki yerini-fonksiyonunu tespit etmeyi amaçlar.

Anahtar kelimeler: Pratik Akıl, Ahlak Yasası, Özgürlük, Ölümsüzlük, Tanrı, En Yüksek İyi.

The Place of Ideas in Kant's Practical Philosophy

Abstract: In the Critique of Pure Reason, Kant deals with the process of the formation of knowledge from the very beginning, starting with sensory perceptions, and then reaches the pure ide of the mind (in a sense, by going from the one that is not visible closely to the unseen). At this point, the ideas correspond to the demands of understanding the whole of the mind, but their objective counterparts cannot be shown. It can only refer to them as the "regulatory principles" of information. In other words, they are seen not as "transcendental" entities but as "transcendental" conditions of knowledge. According to Kant, only this much can be shown within the limits of the ability to know. However, they are later reconsidered in Kant's practical philosophy as Immortality, Freedom and God, and although the objective existence of all ideas is not attempted, their existence is accepted as a kind of necessity. This study aims to determine the place and function of ideas in Kant's practical philosophy.

Keywords: Practical Reason, Moral Law, Freedom, Immortality, God, Highest Good.

¹ Bu makale Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yaptığım "Jung'un Kolektif Bilinçdışı Arketiplerinin Kant'ın Saf Aklın İdeleri Bağlamında Değerlendirilmesi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

Platon, duyuşal dünyadaki çoğulluğun arkasında "idea"lardan oluşun bir "âlem" olduğunu varsayar. İdealar ona göre nesnel gerçekliğe sahip, maddi nesnelere kendilerinden türetildiği, kopya edildiği maddi olmayan özlerdir. Dialoglarında iyi, adalet, güzellik benzeri ahlaksal ve estetik idealar; aynılık-farklılık, bir-çok gibi belirli fikirlere ait idealar; daire, çap türünden matematiksel idealar; insan, at vb. türlere ilişkin idealar; masa, kanepeler benzeri insan yaratımı olan ürünlerin kökenleri olan idealar olmak üzere çeşitli türden idealardan bahseder (Wedberg, 1999: 86-87). Kant, Platon'un dünya düzeni ile idealar arasında gördüğü ilişkiyi "saygıdeğer bir çaba" olarak görür. Duyusal dünyada insan doğasından kaynaklanan sınırlamalar olsa da ideaları kabul etmek oldukça makul bir çözüm olarak kabul edilir. Ancak Kant'a göre idealar kuramının değeri, ideal olanın real olana bakılarak, başka bir anlatımla, "yapmam gereken" e ilişkin kuralların "yapılan"dan çıkarılmaya çalışılmasından dolayı yeterince anlaşılammıştır (Kant, 1993: A 316-318/B 372-4). Bu nedenle Kant, ideaları *Saf Aklın Eleştirisi'*nde yeniden teorik ve pratik bilginin zemini olarak kurma denemesi yapar. Fakat onlar şimdi Platon da olduğu gibi öte bir âlemden tür, cins ya da değerlerin eksiksiz halleri, prototipleri değil "saf aklın transandantal koşulları" olarak insan aklında, onun "ide"leri olarak bulunur. İdeler Kant'ta kategorik, hipotetik, ayırıcı akıl yürütmenin karşılığı olarak Ruh, Evren ve Tanrı ideleri biçiminde üç temel sınıflamada ele alınır. Ayrıca Kant yine Platon'dan farklı olarak idelerin teorik olarak nesnel karşılıkları olmadığını ancak akılda düzenleyici ilkeler olarak epistemolojik bir fonksiyonu yerine getirdiklerini belirtir. İdelerin teorik anlamda nesnel karşılıklarının olduğunun sanılması ise akıl için birçok yanılsamanın, geleneksel metafizikte üretilen bir yığın spekülasyon düşüncesinin kaynağıdır. Böyle olmakla birlikte Kant'a göre pratik alanda idelerin nesnel karşılıkları denemese bile gerekli postulatlar olarak gerçeklikleri vardır.

Kant'ın pratik felsefesi içinde idelerin yerini -onlara niçin ihtiyaç duyulduğu ya da hangi boşluğu doldurduğu- görmek için Kant etiğinin temel bazı noktalarına

değirmek gerekir. Öncesinde aklın pratik kullanımı ya da “pratik akıl”ın, felsefe tarihinin çok erken dönemlerinden beri kullanılagelen bir kavram olduğunu hatırlamakta fayda var. Aristoteles aklın teorik ve pratik yönleri arasında kesin bir ayırım yaptığından beri, insan eylemleri, onun tüm yapıp etmeleri ve bu evrende iş gören ahlak felsefesi bu kavramla ilişkili olarak anlatılagelmıştır. Dolayısıyla idelerin pratik akılla ilişkisi aynı zamanda onların insanın yapıp etmeleri, yaşamı içinde onun eylemlerine etkisi bakımından incelenmesidir. Böylesi bir inceleme felsefe söz konusu olduğunda hiç kuşkusuz ahlak felsefesi alanına dâhildir. Ancak ahlak felsefesi her türden insan eylemleri ile değil ahlaki olarak nitelendirilen bir eylemin neliği üzerinde durur.

1. Ahlaki Eylemin Koşulu Olarak Özgürlük

Bir eylemin ahlaki olarak değerlendirilmesi neye dayanır? Kant bunun için öncelikle eylemin gerekçesi ya da onu yapmaya iten şeyin kaynağına, yani “iradeyi belirleyen nedenlere”, bakılması gerektiğini söyler (Kant, 1999: 16). İradeyi bir eylemi yapmaya iten “pratik ilke” dışarıdan veya kişinin kendi içinden gelebilir. Kant birinci durumu heterenom (heteronomie) ikinci durumu ise otonom (autonomie) olarak adlandırır. Kant, yaşadığı çağ ve öncesinde, ahlakı kendisine konu edinen düşünürlerin, ahlaki davranışın kaynağı ve amacını dışarıda varsaymak gibi hatalı bir kalkış noktası seçtiklerini düşünür (Störig, 2011: 385). Aslında bu kalkış noktası, belli bir insan doğasını temele alır. Buna göre insan, yaşamda mutlu olmak için didinip duran, kendi yararına eylemlerde bulunan bir varlık olarak görülür. Onun doğası böyle görülünce ahlak felsefeleri de bu ihtiyaca cevap verir nitelikte olmuş, mutlulukçu (eudaemonist), yararçı (utilitarist) bir yönde ilerlemiştir. Pratik akıl da bu anlayışlar çerçevesinde ele alınmış ve insana onun mutluluğu ve yararı için gerekli enstrümanları temin etme işlevi yüklenmiştir (Heimsoeth, 1986: 134). Kant, ahlaki bir eylemin belirleyicileri olarak gösterilen mutluluk, yarar gibi heterenom belirleyicileri, genel bir ilke veremeyecekleri için yetersiz görür. Bu nedenler, duyuşal dünyanın bir parçası olarak doğal dünyaya aittir. Kant Saf Aklın Eleştirisi’nde göstermektedir ki doğal dünyada her şey bir diğerine bağlı, nedensel

zincirin bir parçası olarak ortaya çıkar. Böyle olduğu için o, Kant etiğinin üzerine inşa edildiği temel kavram olan özgürlük koşulunu sağlayamaz. Özgürlük koşulunu sağlayamadığı gibi kendisinden hareketle evrensel bir ahlak yasası da çıkarılamaz. Çünkü öznelerin mutluluk, haz ve acı duydukları nesnelere bir diğerinden farklıdır. Etiğin temeli olarak hazzı görenlerin temel iddiaları, onu psikolojik olarak genel geçer saymaları olsa da her bireyin yöneldiği haz objeleri farklı olacağı için herkesi bağlayacak bir ilkedен yoksundur (Cassirer, 2007: 316, 320).

Kant buna ilişkin olarak *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde şöyle yazar:

Bu yüzden akli başında kimselerin, mutluluk arzusunun ve dolayısıyla kişilerin bu arzu aracılığıyla istemeyi belirleyen neden haline getirdikleri maksimlerin genel olmasına bakarak, mutluluk arzusunu genel bir pratik yasa olarak öne sürmeleri şaşırtıcıdır. Çünkü başka durumlarda genel bir doğa yasası her şeyin uyumlu olmasını sağlarken, burada tam tersine, maksime bir yasanın genelliği yüklenmek istendiğinde, uyumun tam karşıtı olan en korkunç çatışma ortaya çıkar ve maksimin kendisi ve amacı büsbütün yok olur. Çünkü herkesin istemesinin nesnesi bir ve aynı değildir, herkesin kendine özgü isteme nesnesi (kendine özgü hoşnut olma durumu) vardır. ... Bu bir yasa için yeterli değildir (Kant, 1999: 32).

Bu nedenle mutluluk gibi, ulaşmak için herkesin farklı bir yol denediği, daha çok dış nesnelere bağlı pratik bir ilkedен, ahlaki bir eylem için genel ölçü ya da yasa çıkarılamaz. Yasa demek doğada görüldüğü gibi olup bitenin temelinde yatan, onlara uyum veren şey demektir. Ancak mutluluk, yarar gibi empirik amaçlara yönelmiş bir eylem, yasa formunda ifade edilmek istenirse uyum yerine uyumsuzluğa neden olur. Böyle olmakla birlikte, öznenin doğal dünyaya ait bir yönü olduğu, bu dünyanın bir parçası olarak onun yasalarına tabi olduğu Kant tarafından yadsınmaz. İnsan, doğal dünyaya tabi olduğu için bu dünyanın istek ve ihtiyaçlarının gereğini yapmak ve mutlu olmak için eylemde bulunur. Ancak Kant'a göre o yalnızca kendisini bu dünya ile sınırlandıracak, aklın duyusal dünyanın istek ve ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılan pratik bir yönü olmakla birlikte o bunun ötesinde daha üst bir amaç taşımaktadır. Bu amaç ona empirik, rölatif iyi ile kötünün ötesine geçerek "kendi başına iyi"nin ne olduğunu kavrama ve bulma yolunu gösterir. Dahası o bununla

yetinmez, kendi başına iyiyi öznel çıkarlarının üstüne koymak gibi yüce bir davranış sergiler(Kant, 1999: 69). Bu davranış kişiyi doğal dünya ve onun sıkıca örülmüş nedensel örüntülerinin ötesine taşıyarak özgürlüğün olanağını gösterir. Yani o, doğal dünyanın bir parçası olan eğilim ve arzularının üstüne çıkabilir ve bunlardan bağımsız davranabilir. Özgürlüğün olanağı, Kant'a göre aynı zamanda ahlakiliğin de olanağı ve temelidir (Akarsu, 2006: 304). Eğer insan bir eylemi yapmayı kendisi seçebiliyorsa, bu onun tercihiyse ahlaki olarak değerlendirilebilir:

Kozmolojik ilk veya özgür neden idesi altında düşündüğümüz türden bir neden olma kabiliyetini kendimize atfetmeden, kendimizi ahlaken sorumlu varlıklar, olarak göremeyiz... Özgürlükten gelen nedensellik yasası yani herhangi bir saf pratik ilke kaçınılmaz olarak başlangıcı oluşturuyor olmalıdır (Kant, 1999: 18-54).

Böylece “özgürlük” Kant etiğinin üzerine inşa edildiği temel kavram ve hatta onun “kilit taşı” olur (Kant, 1999: 18-54). Ancak onun varlığı ve bilgisi doğrudan elde edilemez. Deneyim, kişiye her şeyin nedensellik kategorisi altında olup bittiğini gösterir. Her olay, bir başka şeyin sonucu olarak ortaya çıkar ve bir başka şeye etki ederek kaybolur. Ama nedensel etki, bir zincirleme olarak devam eder. Doğada karşılaşılan her şey bu yasaya tabidir. Öyleyse insanın özgür olduğuna dair bilgisinin kaynağı nedir? Kant bu kaynağın “ahlak yasası” olduğunu söyler. Ahlak yasasını Kant, teorik bir kurgu olarak kurmaz. O, daha sonra gösterileceği gibi kişinin eylemlerinde görülen, onun kendi içinde duyumsadığı, ahlaki fenomenlerde bizzat deneyimlediği bir durumun adıdır ve özgürlükle arasında vazgeçilmez bir ilişki vardır. Bu ilişki öylesine yakındır ki onlardan hangisinin önce geldiğini tespit etmeyi bile zorlaştırır. Ahlaki yasa aracılığıyla mı özgürlük keşfedilir yoksa özgürlük aracılığıyla mı ahlaki yasaya ulaşılır? Kant bu soruyu daha da durulaştırarak (esas olanın hangisi olduğuna dair soruyu) şöyle sorar: “Koşulsuz pratik olanla ilgili bilimiz nereden başlar? Özgürlükten mi, yoksa pratik yasadan mı?” Onun bu soruya ilişkin cevabı ise açıktır:

Bu bilgi özgürlükten başlayamaz; çünkü özgürlüğün ne doğrudan doğruya bilincine varabiliriz, ne de onu deneyden çıkarabiliriz. Çünkü deney yalnızca görünüşlerin

yasasını, dolayısıyla da özgürlüğün tam karşıtı olan doğanın mekanizmini verir. Demek ki (kendimiz için isteme maksimleri ortaya koymaya başladığımız anda) kendisini bize ilk gösteren, doğrudan doğruya bilincine vardığımız ahlak yasasıdır ve akıl onu hiçbir duyusal koşul tarafından alt edilemeyen, hatta koşullarda büsbütün bağımsız olan bir belirleme nedeni olarak ortaya koyduğundan dolayıdır ki, ahlak yasası bizi doğrudan doğruya özgürlük kavramına götürür (Kant, 1999: 33,34).

Ahlak yasası insana özgürlüğün imkânını gösteren ve buna dair bilgisinin temelini sağlayan tek şeydir. Daha sonra deneyimde karşılaşılan ahlak yasası irdelenirken, onun temelinde özgürlüğün olması gerektiği, özgür bir nedenselliğin ahlak yasasını belirlemesi gerektiği kanaatine varılır. Bu durumda ahlak yasası olmasa özgürlüğün bilincine varılamazdı ama özgürlük olmasaydı da ahlak yasası diye bir şey olamazdı. Onlar arasındaki ilişkiyi Heimsoeth kısaca şöyle ifade eder: “Özgürlük ahlak yasasının bir “ratio essendi”si (varlık nedeni), ahlak yasası ise özgürlüğün bir “ratio cognoscendi” sidir (bilgi nedeni).” (Heimsoeth, 1986: 307, Kant, 2007: 143).

Özgürlükle sıkı bir ilişki içinde olan ahlak yasasının varlığından nasıl haberdar olunur, onunla nerede karşılaşılır ya da onun bilincine nasıl varılır? Kant bu soruların cevabını yaşam deneyimlerinde karşılaşılan kimi ahlaki fenomenlerde bulur. Ona göre bu fenomenler, kişinin eğilim ve alışkanlıkları ne olursa olsun, belli bir durumda, aksi yönde davranmış olsa bile, neyi seçmesi gerektiğini “kendiliğinden” bildiğini gösterir. Kumar oynayarak cebini doldurmuş biri görünüşte kazançlı olabilir. Ancak bu kişi içten içe kendisini değersiz hisseder ve yaptığı şeyin yanlış olduğunu bilir. Bir eğlenceye müptela olan ve tüm vazgeçirme çabalarına karşı, kendini bundan alıkoymasının mümkün olmadığını söyleyerek mazeret bildiren biri, bu davranışının sonucunda öldürüleceği söylene yine de aynı alışkanlığını sürdürür mü? Eğer isterse bu alışkanlığını baskı altına alarak engelleyemez mi? Kant'a göre kişinin yaşam arzusu ve buna olan sevgisi bu alışkanlığını baskı altına alabilir. Diğer taraftan aynı kişi, aynı ölüm tehdidiyle masum bir insanın ceza alması için yalancı tanıklık etmeye zorlansa bu sefer de yaşama arzusundan vazgeçmeyi düşünebilir. Elbette herhangi bir durumda kişinin

önceden nasıl davranacağı kestirilemez. Kant'ın burada söylemek istediği şey, kişi masum bir insanın aleyhine tanıklık yapsa bile bunun yanlış olduğunu bilir. Peki, ama bu bilgi ona nereden gelmektedir? Kant açısından bu bilgi apriori olarak ahlak yasasından gelmektedir (Kant, 2007: 35-43). Böylece ahlak yasası ile deneyimdeki bu karşılaşma aynı zamanda kişiye ahlaki eylemlerinde, üzerindeki baskı, eğilim ve alışkanlıkları ne olursa olsun tüm bunların üzerine yükselerek, özgürce davranabilme olanağının olduğunu gösterir. Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde temel amacının bir eylemin belirlenmesinde insan olarak özgür olup olmadığını bilmek istediğini söyler. Başka bir deyişle ahlaki bir davranışın, arzu, eğilim, alışkanlık, haz vb. her türlü harici etkinin dışarıda bırakıldığı, yalnız ve yalnız ahlaki yasanın buyruğuna göre yapılmasının, iradenin tamamen ahlaki yasa tarafından belirlenmesinin imkânını arar. Kant'ın deyişiyle, bütün içerikler kendisinden çıkarılan "saf akıl", kendi başına bir eylemi belirleme gücüne sahip midir? Sadece empirik koşullar tarafından mı belirlenir yoksa kendi kendini belirleme yetisine sahip midir? (Kant, 1999: 16). Ahlak yasası ile karşılaşma ve onun içinde keşfedilen özgürlük, Kant'ın bu farklı ifade edilmiş olsa bile aynı anlama gelen temel sorularına bir cevap olur. Özgürlüğün kabulü ile saf aklın kendi başına iradeyi belirleyebileceği gösterilir. Ahlak yasasının özünü de zaten bu özgürlük ya da özerklik (kendi kendine yasa koyabilme) oluşturur (Hacıkadıroğlu, 2006: 306). Dolayısıyla "ahlak yasası saf pratik aklın özerkliğinden yani özgürlüğün özerkliğinden başka bir şey ifade etmez." (Kant, 1999: 38) Böylece idelerin pratik etkisi, özgürlük idesi bağlamında belirmiş olur. O, bir taraftan ahlaki davranışın ön koşuludur diğer taraftan ahlak yasasının temel bir niteliğidir. Diyalektikte evren idesi bağlamında ele alınan, duyuusal dünyada nedensel zincirin dışında ve tüm nedenlerin başlatıcısı olarak özgür bir neden arayışı sonuçsuz kalmıştı. Bu problem şimdi başka bir bağlamda "kozmojik özgürlük problemi"nden daha özel bir alana, insan özgürlüğüne taşınmış ve gerekli bir postulat olarak kabul edilmiş olur (Heimsoeth, 2007: 141). Ahlak yasası, heteronom belirlenimden farklı olarak, kendi kendini belirleme yetisine sahip olduğu için artık o "otonom" olarak nitelenir. Burada irade, dışsal herhangi bir güç

tarafından değil kendi içinden, “saf akıl” tarafından, belirlenir. Böyle olduğu için artık pratik ilkenin buyurma biçimi ya da yargı formu da değişir. Heterenom belirlenimde pratik ilkenin formu hipotetiktir (koşullu) ve şöyle ifade edilir: Eğer x yaparsan y ile karşılaşırısın (Mutlu olmak istiyorsan sağlıklı yaşamalısın). Kant, bunun aksine ahlaki bir eylemin yasasının kategorik (koşulsuz) buyruk olduğunu söyler. (Kant, 1999: 22) İradeye bir şeyi yapması gerektiğini emreder: “Yalan söylememelisin!” Niçin böyle yapmalıyım? Empirik dünyada bu soruya verilecek bir cevap yoktur. Bunun anlamı “yapmalısın!” buyruğu ile karşılaştığında onu yapma gerekçesi olarak yarar, hoş gitme gibi bir haz duygusu veya istendik bir durum yaratmak için değil, bunlardan hiçbiri değil, sadece buyruk gereği istenilen davranışı yapmayı işaret eder (MacIntyre, 2001: 201). Davranışın sonucunun muhasebesi yapılmaz. Buyruk doğrultusunda davranmak kişiyi zor bir durumda da bırakabilir. Ancak bu noktada iyi ve kötü, sonuca bakılarak belirlenmez. Buradaki esas kriter “niyet”in ahlaki yasaya uygun olup olmadığıdır (Kant, 1999: 126).

Ahlak yasasının kendini ortaya koyma biçimi olan “kategorik buyruk” aynı zamanda kendisini evrenselleştirilebilir bir yasa olarak serimler. Bu durumda bireysel olan, evrensel olanla aynı şeyi ister. Kant burada bir eylemin temelindeki bireysel ilkeyi “maksim” olarak, evrensel olanı da “yasa” olarak ifade eder. Maksim ve yasa aynı zamanda Kant etiğinde ahlaki bir yargı formunun nasıl olması gerektiği konusunda bir ölçü verir. Eğer bir ifade ahlaki eylem için yasa olacaksa onun çelişki olmaksızın, herkese önerilebilecek bir formda ifade edilmesi gerekir. Diğer bir deyişe maksimin çelişki olmaksızın aynı zamanda bir yasa formunda ifade edilebilmesi gerekir (MacIntyre, 2001:220). Kant'ın bunun için ünlü maksimi aynı zamanda pratik aklın temel yasası: “Öyle eyle ki, senin istemenin maksimi, hep aynı zamanda genel bir yasanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin.” (Kant, 1999: 35). Bu yasaya ilişkin Kant'ın örneklerinden biri, verilen söze uyulmadığında, kişinin yasa karşısındaki durumu ile ilgilidir. Kişinin verdiği bir sözü kendi çıkarı bunu gerektirdiği için tutmadığı varsayılınsın. Bu davranış herkese önerilecek bir yasa formunda ifade edilebilir mi? Yani, “Söz verebilirim ama çıkarlarım söz konusu

olduğunda verdiğim sözü tutmayabilirim” maksimi için, herkes bunu böyle yapabilir denilerek diğerlerine önerilebilir mi? Yasa açısından bu öneri formu, kendi içinde çelişiktir ve kendi kendisini imha eder. Çünkü bu ifadeye göre kişi, bir taraftan söz verme davranışının sürmesini ister diğer taraftan sanki kendisi bu genelin içinde yokmuş gibi uyulması için genele önerilen bir yasadan kendisini muaf tutar. Bu durumda kişi kendi maksimini kendi ile tutarlı kalacak bir şekilde evrenselleştiremez (MacIntyre, 2001:221). Kendisini bu şekilde ortaya koyan ahlak yasası, akıl sahibi bir varlıktan yalnızca kendisine göre davranmasını bekler. Kant etiğinin önemli kavramlarında biri olan “ödev”, bu beklentinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Ödev kısaca ahlak yasasına göre eylemde bulunmaktır. Kategorik buyruklar sayesinde bir eylem sıradan bir eylem olmaktan çıkar ve kendisini kişiye bir ödev olarak sunar (Kant, 1999: 48). Böyle davranmak, arzu ve eğilimlerin baskısına maruz kalındığı durumlar da bir zorlayıcılık taşıyabilir. Ahlak yasası, kişiden kendisine göre davranmasını isterken onun arzu ve istekleri (diğer tarafı) ya da dışsal nedenler kendi talepleri doğrultusunda ona baskı yapabilir. Bu gerilimden dolayı kişi yasaya uygun bir eylemi istemeyerek yapmak durumunda kalabilir. Ama yine de ödev her durumda eylemin yasadan kaynaklanıp kaynaklanmadığına ilişkindir. Bu noktada ahlaki davranış için terazi öylesine hassastır ki onun ödevde uygun olsa bile ödevden dolayı yapıp yapılmadığını da sorgular (Kant, 1999: 89). Eğer davranış ahlak yasasından gelen buyruğun dışında bir etkinin sonucu ise ahlaki davranışa uygun olsa bile ahlaki açıdan kusurludur. Bakkalın müşterisini kandırmaması, bu bir çocuk olsa bile, ürünün değerini diğerleri ile eşit koyması, ödevde uygun bir davranıştır. Ama bakkal, bu davranışını eğer daha sonra anlaşılır ve müşteri kaybederim gibi bir kaygı ile yapıyorsa davranışı ödevde uygun olsa da ödevden dolayı olmadığı için ahlaki sayılamaz. Bir başka örnek olarak yaşamını devam ettirmek bir ödevdir. Ancak insanlar, genel olarak zaten yaşamlarını sürdürmeye dönük eğilime sahiptirler. Bu yönüyle yaşamın sürdürülmesinin ahlaki bir değeri yoktur. Ama kişi zorlayıcı yaşam deneyimleri geçirmiş, talihi onu kötü şeylerle karşılaştırmış ve yaşama küstürmüşse, bunun

sonucunda yaşamını sonlandırmayı istiyor fakat yaşamı devam ettirmenin ödev olduğunu bilerek, yaşamını sırf bu nedenle devam ettiriyorsa, işte bu durumda davranışı ahlaki olmuş olur (Kant, 2002: 12-13).

2. Ahlaki Yetkinlik İçin Gerekli Süre Olarak Ölümsüzlük

Ödev ve onun kökleri olarak ahlak yasası duyuşal dünyada kimi engellerle karşılaşılıyor olsa da pratik akıl, iradeyi kendi içinden belirleyen ahlak yasasının tamamını talep eder ve arar. Kant pratik aklın bu arayışının nesnesini “en yüksek iyi” olarak adlandırır. En yüksek iyi, ahlak yasasına dayanan erdem ve mutluluğu içinde barındırır. Eş deyişle erdemli bir yaşam mutluluğu da beraberinde getirir veya mutluluk peşinde koşan biri bunu erdemli bir yaşamla yapacağına dair bir bilince sahiptir. Biri varken diğeri de ona eşlik eder. Ancak yaşam deneyimleri bu birlikteliği nadiren ve rastlantısal olarak verir. Böyle olmasını Kant, en yüksek iyinin nesnesinin görünüşler dünyasında sanılmasından kaynaklandığını düşünür. Bu, tıpkı teorik aklın görünüşler dünyasında idelerin nesnel gerçekliklerini kabul etmesi sonucu doğan diyalektiğin bir benzeridir. Nasıl ki bu sorun diyalektikte, nedensellik fenomenler dünyasına, idelerse numenler dünyasına ait olarak kabul edilip çözüldüyse benzer biçimde şimdi en yüksek iyinin de ide cinsinden olduğu ve numenal alana ait olduğu kabul edilerek çözümlenir (Kant, 1999: 118-125). Ancak numen şimdi teorik akılda olduğu gibi kendisine dair hiçbir malumatın olmadığı bir alan değil, ahlak yasası ile iradeyi belirleyen, yaşam pratiklerinde kendini gösteren bir etkiye sahiptir.

En yüksek iyi, iradenin ahlak yasası ile belirlenme olanağının gösterilmiş olmasından dolayı kendini kısmen de olsa gösterir. Ahlak yasası tarafından belirlenen irade, dünyada en yüksek iyiyi gerçekleştirmek ister. Bunu isteyen bir irade, ahlaki yasa ile tam bir entegrasyon ve uyum içindedir. Bu durumda irade, Kant'ın “kutsallık” olarak addettiği, yalnızca ahlaki yasanın yapmak istediği şeyle belirlenir. Ancak ona göre duyuşal dünyanın koşulları, hiçbir akıl sahibi varlığın böylesi bir yetkinliğe, ahlaki yasa ile tam bir mutabakata, yalnızca onunla dolu

olduğu ve onun buyruklarına göre eylediği bir birlikteliğe izin vermez. İnsanın daha önce belirtilen ikili yapısı, bir yönüyle bu birlikteliğe yönelirken diğer yönünün arzu ve istekleri ona bu yolda engeller koyar, adeta onu yoldan çıkarır, saptırır. Ama yine de irade, ahlak yasası ile bir olmaya, tamamen onun buyrukları ile bir ve bütün olmaya doğru, içten gelen bir gereklilik duyar. Kant'a göre bu gereklilik iradenin taşıyıcısı olarak ruhun, bu sınırlı yaşamın ötesine geçeceğine dair bir beklenti oluşturur. Çünkü bir parçasını bu dünyada deneyimlediği “en yüksek iyi”nin tamamına ulaşacağı bir imkânın olması gerektiğini düşünür. Sınırlı yaşam süresi buna yeterli olmadığı için sonsuza doğru ilerleyen bir süre içerisinde, gittikçe daha çoğunu deneyimleyerek bunu elde edebileceğine inanır. Bu nedenle “en yüksek iyi, pratik olarak ancak ruhun ölümsüzlüğü varsayımıyla olanaklı” hale gelir (Kant, 1999: 133). Kant insanın ahlaksal özünün alt basamaklardan başlayıp yukarı doğru, gittikçe tamlığa, yetkinliğe ilerleyen bir süreçte kendini ortaya koyacağını düşünür. Sonlu bir varlık için onun tamamlanmışlığını görmek mümkün değildir (Kant, 1999: 132-133). Ahlaki yetkinlik, ancak sonsuz bir ilerlemeyle mümkün olabilir. Bu nedenle “ölümsüzlük”, en yüksek iyiyi gerçekleştirmek için gerekli bir postulat olarak kabul edilir. Bu postulat, kaynağını kişinin umut ve beklentilerinde bulur. Ahlak yasasının buyruklarını içinde hissedenden ve buna göre davranmaya çalışan kişi, bu yasanın kendisini sınırlı yaşamın ötesine çekeceğine inanır, bunu umut eder ve bekler. Böylece teorik akılda nesnel karşılığını bulamayan ruh, nesnel bir karşılık bulmuş olur (Kant, 1999: 134-135). Ölümsüzlük idesi görüleceği gibi burada ahlaki bakımdan tamlığa-yetkinliğe ulaşma beklentisinin nesnel karşılığı olarak kabul edilir ve bir postulat olarak konur.

3. Mutlu Son İçin Garantör Olarak Tanrı

Kant'a göre en yüksek iyinin gerçekleşmesi için umut edilen ölümsüzlük inancı ya da beklentisinin bir benzeri de erdemin mutlulukla birleşeceğine duyulan inançtır (Cassier, 2007: 349). Dolayısıyla ahlaki yasanın duyusal dünyada bir arada

olmadığı mutlulukla da birleşmesi beklenir. Bu beklentinin karşılık bulması Kant'a göre, teorik akıl onun varlığını gösteremeyecek olsa da, ancak Tanrı'nın varlığını kabul etmekle mümkün olabilir. Akıl sahibi bir varlık için mutluluk, olup biten her şeyin kendi arzu ve istekleri doğrultusunda gerçekleştiği bir durumun adıdır. Duyusal dünya bu isteğin önüne engeller koyar. Akıl sahibi bir varlığın ahlaki yasaya göre davranma ve içinde yaşadığı dünyayı bu isteğine göre düzenleme iradesi, doğal dünyanın koşulları ile çatışır. Onun, en yüksek iyiye doğru ilerleme çabasında, bir postulat olarak koyduğu sonsuza giden sürede, doğal dünyanın üzerine yükseleceğine olan inancı, onu her şeyin ahlak yasası tarafından belirlendiği bir dünya tasarımına götürür. Burada ahlaki yasa mutlulukla birleşir. Böyle bir durum mutlaka olmalıdır, olması gerekir diye düşünülür (Kant, 1999: 135). Kant düşüncesindeki bu beklenti veya gerekliliğin olanağı şöyle yorumlanabilir: Sonsuz sürede ahlaki olgunluğa ilerleyen insan, öyle bir noktaya gelir ki arzu ve istekleri tamamen saflaşır ve ahlaki yasa ile bir olur. Başka bir deyişle, eylem ve düzenlemelerinde iradeyi belirleyen tek şey ahlaki yasa olur. Mutluluğun "her şeyin kendi arzu ve isteklerine uygun olup bitmesi" olduğu hatırlanırsa bu durumda her şey kendi istek ve arzuları ile olup biter. Tüm arzu ve istekleri de ahlaki yasa ile bir ve bütün olduğu için kişi, hem mükemmel derecede ahlaki davranmış hem de arzu ve istekleri gerçekleştiği için mutlu olmuş olur. Bunun sonucunda erdem ve mutluluk bir ve aynı davranışın sonucu olarak ortaya çıkar.

En yüksek iyinin gerçekleşeceğine dair umut, aynı zamanda "en yüksek asli bir iyinin" var olması gerektiğinin de kabulüdür. Bu, Tanrı ve ölümsüzlüğe duyulan bir inanç değil fakat onlara gereksinim duyan, onları talep eden bir inançtır. Bir başka anlatımla Heimsoeth'un da dediği gibi burada inanç, Tanrı ve ölümsüzlüğün kesin varlığına olan bir inanç değil ama bu kesinliği gerekli gören, böyle olmasını uman bir inançtır. Dolayısıyla Tanrı burada "kendine yasa koyma idesinin empirik-fenomenal gerekliliği üstüne kullanılabilirliğini" (Cassier, 2007: 349) sağlayan bir pozisyonda bulunur. Nihayetinde en yüksek iyinin imkânı, bir en yüksek iyinin, Tanrı'nın varlığını gerekli kılar (Kant, 1999: 135-136). Bu noktada Kant, Tanrı'nın

ahlaksal açıdan varlığının zorunlu olması gerektiği düşüncesinin doğru anlaşılması için azami dikkat gösterir. Onun ahlaksal olarak zorunlu olması demek, tüm ahlaki davranış ve yükümlülüklerin bağlanması gereken bir otorite olması anlamına gelmez. Ahlaki olarak davranmanın kendisine karşı bir yükümlülük olduğu, o var olduğu için ahlaki olarak davranmak gerektiği ya da Tanrı insanı yaratmıştır ve insan ahlaki davranışları ile onun testlerine tabi olur gibi bir anlayışta kastedilmez. Burada ahlak, Tanrı'da temellenen, onun insanda görmeyi istediği örnek ve güzel, istendik davranışlar olarak temellendirilmez. Cassirer'in de belirttiği gibi burada teorik aklın Tanrı'ya ilişkin bilgisinde bir genişleme yoktur. Ancak kavram burada ahlak yasasının fenomenal dünyada kullanılabilirliğini sağlama almış olur. Kant'ın bu noktadaki esas vurgusu en yüksek iyiye ulaşmak için bu dünyadaki eylemlerin ahlaki yasaya uygun hale getirilmeye çalışılmasıdır. Bu çabalarla, en yüksek iyiye ulaşacağı umut edilir. Duyusal dünyada kısmen deneyimlenen ahlaki yasanın tamamına ulaşma olanağı olmalıdır gibi gereksinimden doğan bir inançla yetinilir. Ama yine de bu olanak "en yüksek bir akıl sahibi varlık" olarak Tanrı'nın mevcudiyeti ile mümkün olabilir.

Sonuç

Kant, teorik aklın nesnel varlıklarını göstermekte yetersiz kaldığı "Ruh", "Evren" ve "Tanrı" idelerini pratik açıdan "Özgürlük", "Ölümsüzlük" ve "Tanrı" olarak yeniden ele alır. Evren idesi kozmolojik özgürlük probleminden kendi otonom özüne dayanarak eylemde bulunabilme olanağına, insan özgürlüğüne indirgenir. Özgürlük, ahlak yasasının temeli ve olanağının açıklamasına dönüşür. Ahlaki eylemlerden bahsedilecekse özgürlüğün varsayılması zorunlu bir postulat olarak konulmalıdır. Teorik akılda ruh idesine yüklenen bir takım vasıfları paralojiler olarak değerlendiren Kant, epistemolojik bir koşul olmasının dışında bilme yetilerine dayanarak başka bir bilgiye ulaşamayacağını göstermeye çalışmıştı. Şimdi pratik açıdan "ruh", ahlak yasasının kendini tamamen gerçekleştirmesi, en yüksek iyiye varmak ve kişinin ahlaki yetkinliğe ulaşabilmesi

için ihtiyaç duyulan süreye karşılık “ölümsüzlük”le nitelenir ve bu vasfıyla o gerekli bir postulat olarak görülür. En yüksek iyi, pratik açıdan ancak ruhun ölümsüzlüğü varsayımıyla olanaklı görülür. Kant’a göre insanın ahlaksal özü sınırlı bir yaşamda kendini gerçekleştirmez. Diğer taraftan bu ahlaksal öz kişiye sınırlı yaşamın ötesine geçeceğine, ahlaki bakımdan tamlığa ulaşacağına dair bir umut ya da beklenti verir. Ölümsüzlük, bu umut ve beklentinin karşılığı olarak gerçeklik kazanmış ve bir postulat olarak kabul edilmiştir. Benzer biçimde Tanrı idesi de teorik açıdan nesnenin “tam belirlenim”i idesine karşılık gelirken şimdi pratik açıdan, ahlaki yetkinliğe ulaşan kişinin, bu sürecin sonunda elde edeceği konumu için güvenilir bir dayanak noktası olarak varlığı gerekli görülür. Sonuç olarak Kant’ın pratik felsefesinde özgürlük, ahlak yasasının temeli ve olanağıken ölümsüzlük, ahlak yasasının kendini tamamen gerçekleştirmesi, kişinin ahlaki yetkinliğe ulaşabilmesi için gerekli süre ve Tanrı bu sürecin sonunda elde edilecek konumun bir tür garantörü olarak varlığı gerekli görülür. Böylece teorik bilgide bir genişleme olmamasına rağmen pratik bir gerekliliğin sonucu olarak idelerin nesnel varlıkları kabul edilmiş olur. Onlar burada, teorik aklın dogmaları olarak değil Kant’ın ahlak felsefesinin temel kavramlarına dayanak olan, erdemli bir yaşam ve mutluluk idealine imkân veren, gerekli-zorunlu varsayımlar olarak konumlandırılır.

The Place of Ideas in Kant's Practical Philosophy

Summary

Fatih KINA

Dr
Ministry of Education, Teacher, Erzurum, TR
ORCID: 0000-0003-0856-9907
fatih.kina@hotmail.com

Introduction

In his philosophy, Plato posits the existence of a "realm" consisting of "ideas" that underlie the multiplicity observed in the sensory world. In his theory, ideas are immaterial essences that possess objective reality, from which material objects are derived and copied (Wedberg, 1999: 86-87). Kant regards the relationship between Plato's world order and ideas as a "worthy endeavor". However, according to Kant, the value of the theory of ideas is not sufficiently understood because it attempts to derive an ideal by looking at the real, in other words, it attempts to derive the rules of "what I should do" from "what is done" (Kant, 1993: A 316-318/B 372-4). Consequently, in the Critique of Pure Reason, Kant attempts to re-establish ideas as the foundation of theoretical and practical knowledge. However, they are now identified as "transcendental conditions of pure reason" within the human mind, as "ideas", as opposed to being regarded as complete states or prototypes of species, genus, or values in a realm beyond that posited by Plato. The assumption that ideas have objective counterparts in the theoretical sense gives rise to numerous illusions for the intellect and a variety of speculative ideas in traditional metaphysics. However, according to Kant, although ideas have no objective counterparts in the practical realm, they have reality as necessary postulates.

Freedom as a Condition for Moral Action

What are the criteria by which an action is morally evaluated? Kant posits that to determine the moral evaluation of an action, one must first examine the source of the motivation that drives the will to act, in other words, the "reasons that determine the will" (Kant, 1999: 16). The "practical principle" that motivates the will to act can come from external or internal sources. Kant asserts that the thinkers of his time and previous eras who addressed the subject of morality erred in their basic approach, by assuming that the source and purpose of moral behavior originated from external factors (Störig, 2011: 385). For Kant, heteronomous determinants such as happiness and utility are inadequate as determinants of a moral action because they cannot provide a general principle. While the primary claim of those who see pleasure as the foundation of ethics is that they consider it psychologically panomphaean, it lacks a principle that will bind all individuals, since the objects of pleasure to which each individual is oriented will be different (Cassirer, 2007: 316, 320).

According to Kant, an action is morally right if it is chosen by the individual based on his or her free will. On the other hand, experience shows that all events can be classified within the realm of causality. Every event arises as a consequence of another and ceases to exist as a consequence of another's action. Yet, the causal effect continues as a chain. This law is observed in all phenomena in nature. So, the question then arises: Where is the source of the knowledge that man is free? Kant states that this source is the "moral

law". The moral law is the name given to a state that is observed in a person's actions, felt inwardly, and experienced directly in moral phenomena. From Kant's perspective, these phenomena illustrate that, regardless of one's inclinations and habits, one "spontaneously" possesses the capacity to discern the optimal course of action in a given circumstance, even if one has previously acted in a contrary manner. An individual who gambles may initially appear to benefit financially, at least in the short term. Nevertheless, this individual experiences a sense of worthlessness and is aware that his/her actions are wrong (Kant, 2007: 35-43). This encounter with the moral law in experience also demonstrates that individuals can act freely in their moral actions, overcoming the pressures, tendencies, and habits that might otherwise influence their decisions. The acceptance of freedom demonstrates that pure reason is capable of determining the will independently. This freedom or autonomy (self-legislation) is the essence of the moral law (Hacıkadıroğlu, 2006: 306). Hence, "moral law can be defined as the autonomy of pure practical reason or the autonomy of freedom" (Kant, 1999: 38). It is, on the one hand, a prerequisite for moral behavior and, on the other hand, a fundamental characteristic of the moral law.

Immortality as a Necessary Duration for Moral Competence

Although the moral law based on duty and reason encounters certain obstacles in the sensory world, practical reason demands and seeks the whole moral law that determines the will from within. In his philosophy, Kant calls this object of practical reason the "highest good". The concept of the "highest good" includes both virtue and happiness, which are based on the moral law. In other words, a virtuous life is inherently happy, and those who pursue happiness are aware that they are doing so in a virtuous way. However, it is rare for life experiences to bring about this union by chance.

The highest good manifests itself in part because the will is shown the possibility of being determined by the moral law. A will that is determined by the moral law is driven to realize the highest good in the world. A will that desires this is fully integrated and in harmony with the moral law. In this case, the will is guided exclusively by the moral law, which Kant calls "holiness". However, he asserts that the conditions of the sensory world preclude such a state of perfection, complete alignment with the moral law, and a union in which no rational being is fully filled with it and acts in accordance with its commands. The dual nature of humans, while tending toward this union with one aspect, the desires and wishes of the other aspect present obstacles that lead the individual astray. Nevertheless, the will experiences an intrinsic urge to unite with the moral law, to conform completely to its commands. In line with Kant's doctrine, this need generates the expectation that the soul, as the repository of the will, will transcend the limitations of this mortal existence. He believes that there must be a way to attain the totality of the "highest good," a portion of which it is currently experiencing in this world. Given the limited duration of existence, he believes that this can be achieved by experiencing an infinite progression of the highest good. Accordingly, the concept of the "highest good" is practically attainable only on the condition of the immortality of the soul (Kant, 1999: 133).

God as the Guarantor of a Happy Ending

Following Kant's philosophy, the conviction in the immortality of the soul, accompanied by the aspiration for the highest good, is the belief that virtue and happiness will

ultimately merge. Consequently, the moral law is anticipated to be unified with happiness, which it cannot be in the sensory world. Kant maintains that the realization of this anticipation is contingent upon the acceptance of God, despite the inability of theoretical reason to substantiate its existence. The hope that the highest good will be actualized is also the acceptance of the necessity of a "highest essential good". This is not a belief in God and immortality per se, but rather a belief that necessitates and demands their existence. In other words, as Heimsoeth states, the belief in question is not a belief in the certain existence of God and immortality. Rather, it is a belief that requires and hopes for this certainty. Ultimately, the potential for the highest good implies the necessity of a supreme good, namely God (Kant, 1999: 135-136).

Conclusion

Kant reexamines the ideas of "Soul," "Universe," and "God" that theoretical reason cannot justify, and proposes "Freedom," "Immortality," and "God" as practical alternatives. The idea of the universe is thus reduced from the problem of cosmological freedom to the possibility of acting based on one's own autonomous essence, i.e. human freedom. Freedom serves as the basis for moral law and explains its existence. To discuss moral action, it is a necessary postulate to assume the existence of freedom. Kant, who identified certain qualities attributed to the idea of the soul in theoretical reason as paralogies, sought to demonstrate that no other knowledge could be attained based on the capabilities of knowledge except as an epistemological condition. From a practical point of view, the concept of "soul" is defined by the quality of "immortality," which is understood to extend over a period sufficient for the moral law to reach its fullest expression, to reach the highest good, and to facilitate the individual's attainment of moral perfection, which is taken to be a fundamental assumption in this context. The assumption of the immortality of the soul is a prerequisite for the practical realization of the highest good. According to Kant, an individual's moral essence cannot be realized in a limited life. On the other hand, this moral essence gives individuals the hope or expectation that they will transcend the limited life and attain moral perfection. In response to this hope and expectation, immortality becomes a reality and is accepted as a postulate. Similarly, while the idea of God theoretically corresponds to the idea of the "complete determination" of the object, its existence is now considered necessary in practical terms as a reliable basis for the position of the person who reaches moral perfection at the end of this process. Consequently, in Kant's practical philosophy, while freedom is the foundation and possibility of the moral law, immortality is considered necessary for the full realization of the moral law, for the time necessary for an individual to reach moral perfection, and for the existence of God as a kind of guarantor of the position to be attained at the end of this process. Thus, although there is no extension of theoretical knowledge, the objective existence of ideas is recognized as a result of a practical necessity. They are not positioned here as dogmas of the theoretical reason, but as necessary and obligatory assumptions that underpin the basic concepts of Kant's moral philosophy and make possible the ideal of a virtuous life and happiness.

KAYNAKÇA | REFERENCES

- Akarsu, B. (2006). "Kant'ta İnsanlık İdeali ve Özgürlük Sorunu", *Muğla Üniversitesi Kant Sempozyumu*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Cassirer, E. (2007). *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*, (Çev. Doğan Özlem), İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Heimsoeth, H. (1986). *Immanuel KANT'ın Felsefesi*, (Çev. Takiyettin Mengüşoğlu), İstanbul: Evrim Matbaa.
- Kant, I. (1993). *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Kant, I. (1999). *Pratik Aklın Eleştirisi*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, I. (2002). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, (Çev. İoanna Kuçuradi), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- MacIntyre, A. (2001). *Etik'in Kısa Tarihi*, (Çev. Hakkı Hünler), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Störig, H. J. (2011). *Dünya Felsefe Tarihi*, (Çev. Nilüfer Epçeli), İstanbul: Say Yayınları.
- Wedberg, A. (1999). "İdealar Kuramı", Ahmet Cevizci (ed.), Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Wood, Allen W. (2009). *Kant*, (Çev. Aliye Kovanlıkaya), Ankara: Dost Yayınları.